

Mediatsiya xalqaro nizolarni hal qilishning muqobil usuli sifatida

Mallayev Normamat Ramazonovich

dotsent, yuridik fanlari nomzodi

Elmira Murodova Muxiddin qizi

**Termiz davlat universiteti Advokatlik faoliyati yo‘nalishi 1-bosqich
tinglovchisi**

Annotatsiya: Mediatsiya, xalqaro nizolarni hal qilishda muhim va samarali bir usul sifatida tanilgan. Bu jarayon, taraflar o‘rtasidagi muloqotni rag‘batlantirish va ularni bir-biriga yaqinlashtirishga qaratilgan. Mediatsiya, an’anaviy sud jarayonlaridan farqli o‘laroq, ko‘pincha tezroq va kamroq xarajat bilan amalga oshiriladi, shuningdek, taraflar o‘rtasida do‘stona munosabatlarni saqlashga yordam beradi. Ushbu maqolada Mediatsiya xalqaro nizolarni hal qilishning muqobil usuli sifatida ishtirok etishi haqida ilmiy ma’lumotlar tadqiq etilgan.

Kalit so‘zlar: tezlik, ijtimoiy muloqot, maxfiylik, moslashuvchanlik, erkinlik, himoyalash, ijtimoiy barqarorlik,

Аннотация: Медиация известна как важный и эффективный метод разрешения международных споров. Этот процесс направлен на поощрение общения между сторонами и сближение их друг с другом. Медиация, в отличие от традиционного судебного разбирательства, часто происходит быстрее и дешевле, а также помогает поддерживать дружеские отношения между сторонами. В данной статье исследуются научные данные об участии медиации как альтернативного метода разрешения международных споров.

Ключевые слова: скорость, социальная коммуникация, конфиденциальность, гибкость, свобода, защита, социальная стабильность,

Abstract: Mediation is known as an important and effective method in international dispute resolution. This process is aimed at encouraging communication between the parties and bringing them closer to each other. Mediation, unlike traditional court proceedings, is often faster and less expensive, and also helps to maintain amicable relations between the parties. In this article, scientific data on the participation of Mediation as an alternative method of international dispute resolution is researched.

Keywords: speed, social communication, privacy, flexibility, freedom, protection, social stability,

Kirish: 2018-yil 3-yulda O‘zbekiston Respublikasining “Mediatsiya to‘g‘risida”gi qonuni qabul qilindi. Ushbu qonun bilan fuqarolik huquqiy munosabatlar, shu jumladan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish munosabati bilan kelib chiqadigan nizolar, shuningdek yakka mehnat nizolari va oilaviy huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan nizolar agar qonunda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, taraflarning mediatsiyani qo‘llash bilan bog‘liq munosabatlarga nisbatan, agar qonunda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa taraflarning xohish-istagi asosida, suddan tashqari tartibda, nizoni sud tartibida ko‘rish jarayonida, sud hujjatini qabul qilish uchun sud alohida xonaga (maslahatxonaga) kirguniga qadar, shuningdek sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish jarayonida mediatsiya tartib-taomili qo‘llanilishi belgilandi. Xo‘sh, mediatsiya nima va nima uchun uni "yumshoq huquq" elementi deb atashadi?

Tarixga nazar. Qonunni rivojlantirish tarixida Vavilon, Qadimiy Gretsiya va Qadimiy Rimda mediatsiyani qo‘llash qayd etilgan. Rim huquqida Yustinian kodeksidan boshlab (miloddan avvalgi VI asr) bahs-munozaralarni hal qilish uchun vositachilik tan olingan. Mediatsiya texnologiyasi asosan savdoda qo‘llanilgan. Rimliklar bahs-munozaralarni hal qiluvchi mutaxassislarni «medium»-«vositachi» so‘zi bilan ifodalashgan. Vositachilarga alohida hurmat bilan munosabatda bo‘lishgan. Ularni dohiylar va ruhoniylar bilan bir qatorga qo‘yishgan. Zamonaviy tushunchalarda mediatsiya XX asrning ikkinchi yarmida AQSh, Avstraliya va Buyuk Britaniyada rivojlana boshlagan. Yevropada mediatorlar oilaviy munozaralarni hal qilishga jalb qilingan.

Hozirgi kunda rivojlangan xorijiy davlatlar huquqiy tizimida nizoni sudgacha olib bormasdan, muqobil yo‘l bilan hal qilishga qaratilgan mediatsiya — yarashtiruv protsedurasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekistonda ham chinakam bozor mexanizmlarining joriy qilinishi va amalga oshirilishi bozor munosabatlarining har bir sohasini tartibga soluvchi zarur huquqiy zamin yaratilishini talab qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining imzosi bilan kuni kecha amaliyotga tatbiq qilingan “Mediatsiya to‘g‘risida”gi qonun muomalaga mediatsiyaga oid yangi tushunchalarni olib kirishi barobarida, jamiyat hayotining yana bir sohasini huquqiy jihatdan tartibga soladigan bo‘ldi. Ayni paytda O‘zbekiston nizolarni hal qilishning muqobil usuli, mediatsiyadan foydalanishning dastlabki bosqichida turibdi.

Mediatsiya xalqaro nizolarni hal qilishda muqobil usul sifatida juda muhim rol o‘ynaydi. Bu jarayon, tomonlar o‘rtasidagi muloqotni va fikr almashishni rag‘batlantirishga yordam beradigan tayyorlangan uchinchi shaxs – mediatori jalb qilishni o‘z ichiga oladi. Mediatsiya, odatda, rasmiy sud jarayonidan farqli o‘laroq, ko‘proq norasmiy va moslashuvchan bo‘lib, tomonlarga o‘z nizolarini hal qilishda ko‘proq nazorat beradi.

Mediatsiyaning afzalliklari:

1. Tezlik: Mediatsiya jarayoni odatda sud ishlariga qaraganda tezroq tugaydi, bu esa tomonlarga vaqt va resurslarni tejash imkonini beradi.

2. Xarajatlarni kamaytirish: Sud jarayoni bilan solishtirganda mediatsiya arzonroq bo‘lishi mumkin, chunki u ko‘p vaqt va hujjatlarni talab qilmaydi.

3. Maxfiylik: Mediatsiya jarayoni maxfiy hisoblanadi, bu esa taraflarga noqulay vaziyatlardan qochishga yordam beradi.

4. Muloqotning yaxshilanishi: Mediatsiya jarayonida tomonlar o‘rtasida ochiq muloqot o‘tkazilishi rag‘batlantiriladi, bu esa kelajakdagi munosabatlarni yaxshilashga yordam beradi.

5. Yechimning moslashuvchanligi: Mediatsiyada tomonlar birgalikda yechim yaratishi mumkin, bu esa ularning ehtiyojlari va manfaatlariga mos keladigan natijalarni olish imkonini beradi.

- Tezkorlik: Sud jarayonlariga qaraganda tezroq natijalarga erishishga imkon beradi.

- Ijtimoiy barqarorlik: Taraflar o‘rtasidagi munosabatlarni yaxshilaydi va kelajakdagi nizolarning oldini olishga yordam beradi.

- Qaror qabul qilishda erkinlik: Taraflar o‘z qarorlarini mustaqil ravishda qabul qiladilar, bu esa kelishuvning barqarorligini oshiradi.

Xalqaro mediatsiyaning misollari:

Xalqaro nizolarni hal qilishda mediatsiya ko‘plab muvaffaqiyatli misollarni keltirishi mumkin. Masalan:

- BMTning Tinchlikni Ta'minlash Tashkiloti: BMT xalqaro mediatsiyani qo'llab-quvvatlaydi va turli mamlakatlardagi nizolarni hal qilish uchun mediator sifatida qatnashadi.

- Yevropa Ittifoqining diplomatik tashabbuslari: Yevropa Ittifoqi ham jamiyatlararo muammolarni hal qilishda mediatsiyani qo'llab-quvvatlaydi.

Mediatsiya xalqaro nizolarni hal qilishning samarali va muqobil usuli bo'lishi mumkin. U taraflarga o'zaro anglashuvga erishish va kelajakdagi munosabatlarini yaxshilash imkonini beradi. Shu sababli xalqaro tashkilotlar va davlatlar mediatsiyaga e'tibor berishlari zarurdir, chunki bu usul tinchlik va barqarorlikka erishishda muhim ahamiyatga ega.

Mediatsiya: Xalqaro Nizolarni Hal Qilishning Muqobil Usuli

Mediatsiya — bu nizolarni hal qilish jarayonida uchinchi tomon (mediator) ishtirok etishi orqali taraflar o'rtasidagi muloqotni yo'lga qo'yish va ularni kelishuvga erishtirishga yordam beradigan muqobil usuldir. Xalqaro nizolar kontekstida mediatsiya, davlatlar yoki boshqa subyektlar o'rtasida yuzaga keladigan turli muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi.

Mediatsiyaning Asosiy Tamoyillari

1. Erkinlik: Taraflar mediatsiya jarayoniga o'z ixtiyorlari bilan kiradilar va istalgan vaqtda undan chiqish huquqiga ega.

2. Maxfiylik: Mediatsiya jarayoni davomida barcha muhokama qilingan masalalar maxfiy saqlanadi, bu esa taraflarga ochiqroq muloqot qilish imkonini beradi.

3. Himoyalash: Mediator taraflarning manfaatlarini himoya qiladi va ularni birbirlariga yaqinlashtirishga harakat qiladi.

Mediatsiyaning Amaliyoti

Xalqaro mediatsiya ko'plab hollarda muvaffaqiyatli natijalarga erishgan. Buning misollari sifatida 1978 yilda Misr va Isroil o'rtasidagi Camp David kelishuvi, shuningdek, 1995 yilda Dayton kelishuvi ko'rsatilishi mumkin. Bu kabi

misollar mediatsiyaning xalqaro nizolarni hal qilishda samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Asosiy qism: Mediatsiya xalqaro nizolarni hal qilishning muqobil usuli sifatida dolzarbligi bir qator omillar bilan belgilanadi:

1. Sakkizinchi asrning yutuqlari: Mediatsiya, ya'ni tomonlar orasidagi to'g'ridan-to'g'ri muloqot orqali nizolarni hal qilish, tarixan qadimiy usul bo'lib, hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Buning sababi, mediatsiya taraflar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash va ularning manfaatlarini inobatga olishga yordam beradi.

2. Vaqt va xarajatlarni tejash: Xalqaro nizolar ko'pincha uzoq davom etadigan sud jarayonlariga olib keladi. Mediatsiya esa nizo tomonlari uchun vaqt va moliyaviy xarajatlarni sezilarli darajada kamaytirishi mumkin.

3. Yana bir muhim jihati: Mediatsiyada qarorlar taraflarning kelishuvi asosida qabul qilinadi, bu esa ularni yanada qoniqarli qiladi. Tomonlar o'z manfaatlarini hisobga olgan holda yechim topishga intilishadi.

4. Tinchlikni saqlash: Mediatsiya jarayonida xalqaro nizolar tinch yo'l bilan hal etilishi mumkin, bu esa global barqarorlikka hissa qo'shadi. Harbiy harakatlar yoki to'qnashuvlarga olib kelmaslik uchun mediatsiya muhim vosita hisoblanadi.

5. Xalqaro tashkilotlarning roli: BMT kabi xalqaro tashkilotlar mediatsiyani qo'llab-quvvatlashda va uni rivojlantirishda faol ishtirok etmoqda. Ular mediatsiyaning samaradorligini oshirish uchun zaruriy resurslar va bilimlarni taqdim etadilar.

6. Madaniy jihatlar: Mediatsiya xalqaro maydonda madaniy farqlarni hisobga olish imkonini beradi, bu esa taraflarning o'zaro tushunishini yaxshilaydi va yechim topishga yordam beradi.

Shu sababli, mediatsiyaning dolzarbligi nafaqat akademik yoki nazariy nuqtai nazardan, balki amaliy jihatdan ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda va zamonaviy xalqaro munosabatlarda muhim rol o'ynaydi.

Muhokama: Mediatsiya xalqaro nizolarni hal qilishda muqobil usul sifatida juda muhim rol o'ynaydi. Bu jarayon, asosan, tomonlar o'rtasidagi muloqot va hamkorlikni rag'batlantirishga qaratilgan. Quyida mediatsiyaning xalqaro nizolarni hal qilishdagi ahamiyati va afzalliklari haqida ba'zi fikrlar keltiriladi:

1. Mediatsiyaning mohiyati

Mediatsiya - bu uchinchi bir taraf (mediator) yordamida tomonlar o'rtasidagi nizoni hal etish jarayoni. Mediator taraflar orasida muloqot o'rnatishga yordam beradi va ularning manfaatlarini tushunishga harakat qiladi.

2. Xalqaro nizolarni hal etishda mediatsiyaning afzalliklari

- Tezkorlik: Mediatsiya ko'pincha sud jarayonlariga qaraganda tezroq amalga oshiriladi, bu esa tomonlarni vaqt bilan bog'liq xarajatlardan himoya qiladi.

- SIRR saqlash: Mediatsiya jarayoni odatda yopiq bo'ladi, bu esa tomonlarning maxfiyligini ta'minlaydi.

- Foydali natijalar: Mediatsiya orqali erishilgan kelishuvlar ko'pincha ikki tomonlama manfaatlarga asoslangan bo'ladi, bu esa kelajakdagi munosabatlarni yaxshilashga yordam beradi.

- Jamoatchilik fikri: Ko'plab hollarda mediatsiya jamoatchilik fikrini inobatga olgan holda olib boriladi, bu esa ko'pchilikning qo'llab-quvvatlashini ta'minlaydi.

3. Xalqaro tajribalar

Ko'p mamlakatlar mediatsiyani xalqaro nizolarni hal qilishda muvaffaqiyatli qo'llaydilar. Masalan:

- Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT): BMT mediatsiyani xalqaro tinchlikni saqlash va kuchli diplomatik aloqalarni rivojlantirish vositasi sifatida qo'llaydi.

- Yevropa Ittifoqi (EU): EU ko'plab xalqaro nizolarni mediatsiya orqali hal qilgan va u regional barqarorlikka hissa qo'shmoqda.

4. Mediatorning roli

Mediator zarur bilim va tajribaga ega bo'lishi kerak. U neytral pozitsiyada bo'lishi hamda taraflarning ehtiyojlarini tushunishi zarur.

5. Muammolar va cheklovlar

Biroq, mediatsiyaning ham o'ziga xos muammolari mavjud:

- Ba'zan tomonlar mediatorning yordamini qabul qilmaydilar yoki qiziqish bildirmaydilar.

- Mediatorning neytralligi va ishonchliligi shubha ostiga olinishi mumkin.

Umuman olganda, mediatsiya xalqaro nizolarni hal qilishda samarali usul hisoblanadi. U muloqotga asoslangan yondashuv orqali tomonlarni birlashtirishi mumkin, shuningdek, uzoq muddatli tinchlik va barqarorlikka hissa qo'shadi. Mediatsiyaning muvaffaqiyati uchun esa mediatorning malakasi va taraflarning ishtirok etishga tayyorligi juda muhimdir. Asosan Mediatsiya — ingliz tilidan tarjima qilinganda “vositachilik” ma'nosini anglatadi. U kelib chiqqan nizoni

tafaflarning o'zaro maqbul qarorga erishish maqsadidagi ixtiyoriy roziligi asosida, xolis bo'lgan shaxs, ya'ni mediator ko'magida hal qilish usulidir. Bugungi kunda O'zbekistonda mediatsiyaga o'xshash yarashtiruv protseduralari turli nizolarni hal etishda qo'llanib kelinadi. Jumladan, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan nizolashayotgan tafaflarni, xususan, qo'shnilar o'rtasidagi nizolarni, oilaviy nizolarni yarashtirish faoliyatini ham mediatsiyaning bir shakli sifatida ko'rish mumkin. Jamiyatimizda avvaldan mahalla raislari qo'shnilar, oila a'zolari, er-xotin o'rtasidagi nizolarni hal etish vazifasini, ya'ni mediator vazifasini bajarishgan.

Xorijiy davlatlarga masalan Buyuk Britaniyada mediatsiya barcha kategoriyadagi sud ishlarida qo'llaniladi. Probatsiya xizmati jabrlanuvchi va ayblanuvchi o'rtasida yetkazilgan zararni bartaraf etish lozimligini tushuntirib vositachilikni amalga oshirishi mumkin. Agar mediatsiya jarayonida tomonlar urtasida kelishuvga erishilsa va shartnoma imzolansa, ishni kurayotgan sudya bu xolatni jazoni yengillashtiruvchi xolat sifatida e'tiborga oladi. Natijada ikkala tomon xam manfaat kuradi. Jumladan, jabrlanuvchi aybdorga jazo tayinlash jarayonida bevosita qatnashgan holda, shartnomaning majburiy sharti bulgan kompensatsiya miqdorini o'zi belgilaydi. O'z navbatida aybdor xam o'ziga nisbatan tayinlanayotgan jazoning yengillashtirishida manfaatdor bo'lib hisoblanadi.

Xulosa va takliflar. Mediatsiya xalqaro nizolarni hal qilishda muqobil usul sifatida keng qamrovli imkoniyatlar taqdim etadi. Uning samaradorligini oshirish uchun quyidagi xulosa va takliflarni keltirish mumkin:

Xulosa:

1. Tinchlikni ta'minlash: Mediatsiya jarayoni tafaflar o'rtasida muloqotni rag'batlantiradi, bu esa nizo keltirib chiqaradigan qarama-qarshiliklarni yumshatishga yordam beradi.

2. Tezkor va iqtisodiy: Mediatsiya sud jarayonlariga nisbatan tezroq va kamroq xarajat talab qiladi, bu esa tomonlarga vaqt va resurslarni tejash imkonini beradi.

3. Maxfiylik: Mediatsiya jarayoni odatda maxfiy bo'lib, tomonlar o'z fikrlarini ochiq aytishlari uchun qulay muhit yaratadi.

4. O'zaro manfaatlar: Mediatsiya tafaflarning o'zaro manfaatlarini tushunishiga yordam beradi va shuning natijasida win-win yechimlarni topishga imkon yaratadi.

Takliflar:

1. Mediatsiya mexanizmlarini rivojlantirish: Xalqaro tashkilotlar va davlatlar mediatsiyani qo‘llab-quvvatlovchi mexanizmlarini ishlab chiqishlari lozim.

2. Malakali mediatorlarni tayyorlash: Mediatorlarning professional malakalarini oshirish uchun treninglar va sertifikatlash dasturlari tashkil etilishi kerak.

3. Mediatsiya jarayonlarini standartlashtirish: Har xil mamlakatlarda mediatsiya jarayonlari uchun umumiy standartlarni ishlab chiqish orqali tajriba almashish imkoniyatlarini kengaytirish zarur.

4. Mediatsiyani targ‘ib qilish: Davlatlar va xalqaro tashkilotlar mediatsiyaning afzalliklarini keng ommaga yetkazish, uning ahamiyatini oshirish maqsadida kampaniyalar o‘tkazishi lozim.

5. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish: Turli mamlakatlardagi mediatsiya institutlari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash orqali tajriba almashishni rivojlantirish.

Ushbu takliflar xalqaro nizolarni hal qilishda mediatsiyaning samaradorligini yanada oshirishga yordam beradi va tinchlikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fisher, R., Ury, W. L., & Patton, B. (2011). *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. Penguin Books. - Ushbu kitob mediatsiya va muzokaralar jarayonini tushuntiradi va muvaffaqiyatli kelishuvga erishish uchun zarur bo‘lgan usullarni o‘z ichiga oladi.

2. Moore, C. W. (2014). *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. Jossey-Bass. - Mediatsiya jarayonini batafsil tahlil qiluvchi ushbu asar professional mediatorlar uchun foydali qo‘llanma sifatida xizmat qiladi.

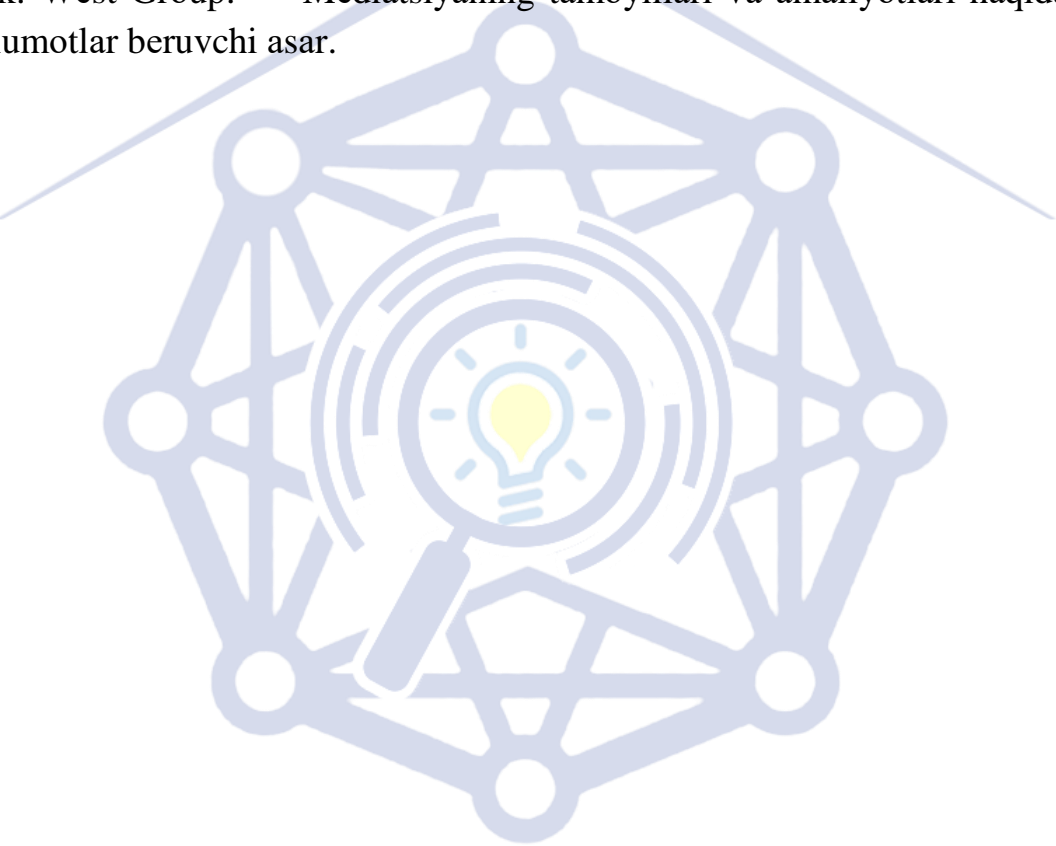
3. Boulle, L. (2011). *Mediation: Skills and Techniques*. LexisNexis Butterworths. - Mediatsiyaning ko‘nikmalari va texnikalari haqida ma‘lumot beradi, shuningdek turli xil nizolarni hal qilishda mediatorlarning rolini o‘rganadi.

4. Riskin, L. & Riskin, J. (2003). *A Guide to Mediation: The Process and the Role of the Mediator*. American Bar Association. - Mediatsiya jarayonining asosiy jihatlari va mediatorning roli haqida chuqur tushuncha beradi.

5. Slaikeu, K.A., & Hasson, R.E. (1998). *Conflict Resolution: Theory and Practice*. Pearson Education. - Nizolarni hal qilish nazariyasi va amaliyoti haqida keng qamrovli tahlil.

6. Kraybill, D.B., & Bartholomew, S.M. (2004). Mediation and Conflict Resolution in the International Arena. International Center for Cooperative Solutions. - Xalqaro nizolarni hal qilishda mediatsiyaning ahamiyatini ko'rsatadi.
7. Ury, W.L., & Fischer, R. (1991). Getting Past No: Negotiating Your Way from Confrontation to Cooperation. Bantam Books. - Qiyinchiliklarni yengib o'tish va hamkorlikka erishish bo'yicha strategiyalarni taqdim etadi.
8. Stulberg, J.B., & Moffitt, M.A.(1999). Mediation: Principles and Practice. New York: West Group. - Mediatsiyaning tamoyillari va amaliyotlari haqida chuqur ma'lumotlar beruvchi asar.

Research Science and
Innovation House

